

5. A települési érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása:

Békés megyében a cigányok letelepedésének kezdete a 18. század végére tehető. Dobozon megközelítőleg 160 éve élnek cigányok. A településen élő cigányok teknővájók, kovácsok, vályogvetők, zenészek voltak, sokan napszámosként, béresként dolgoztak, de ló kupeckedéssel is foglalkoztak. Kezdetben a település szélén az un. Sóssziki részen éltek. Nehéz körülmények közt, az infrastruktúra előnyeit nélkülözve, de boldogan és összetartva éltek itt az emberek. 1961-ben országos szinten megindul a telepek felszámolása, egyre több család költözik be Dobozra. A település Gyengevérszi elnevezésű részében kapnak portákat. Állami és települési támogatással, hitelből épülnek az első házak a Kodály és Kun Béla utcákban. Dobozon a lakosság 10-12 % vallja magát cigánynak. A Sóssziki évek óta már a harmadik generáció él bent a településen, életmódjuk sokat változott, azonban a hagyományait, szokásaikat a mai napig apáról fiúra, anyáról leányra szállva igyekeznek megőrizni.

Születés:

A cigányok nagycsaládokban élnek, minden családnál több gyermek van, ezért a fogamzásgátlásra nem is igen törekednek, mert az vált ki megbecsülést minél több gyerekük van. Nagy tiszteletben tartották a terhes asszonyt. Tulajdonképpen nem az anyát, hanem a születendő gyermeket. Közösségeikben él a nagymama. Szabály, mely szerint annak az asszonynak, akinek már a lánya is anya lett, nem illik gyereket szülnie. A gyakorlatilag semmiféle tőkével, presztíznövelő eszközzel nem rendelkező roma nőknek és férfiaknak egyaránt a csecsemő, a saját utód jelenti a nagyon szűkösen rendelkezésre álló örömforrást, az önbecsülést, a romák egyenrangú közösségén belül történő megkülönböztetés lehetőségét. A közvélemény által is gyakran hangoztatott, cigány sajátosság a teatralitás, a szülés közbeni jelenetek, kiabálás jellemző. Hogy a könnyű szülés cigányoknál csak mítosz, arra igencsak sok példát kaphattunk. Vákuumos szülés, császármetszés és egyéb komplikációk ugyanúgy előfordulnak, mint akármilyen más közegben előfordultak volna. A tradicionális termékenységi - gyermekgondozási szokások egyik jól számszerűsíthető mutatója a szoptatás átlagos időtartama is. A szoptatás leghosszabb ideig (2,4 év) az oláh cigányok körében tart. A romungrók között átlagosan 5,2 hónapos szoptatási időtartam nem sokkal haladja meg az országos átlagot.

Szokások az otthon szülés idejében:

Valamikor nagyon régen otthon születtek a gyerekek, bába segítette őket a világra. Olyankor a férfiak nem mehettek be oda, ahol az asszony vajúdott, csak női családtagok és a bába lehettek mellette. A bába tudatta az apával a gyermek nemét. A gyerekágyas anya hat héten keresztül nem mehetett ki a házból kendő nélkül, mert hagyományaink szerint tisztátalanok lettek volna, ha nem tartják be ezt a szokást. Ahogy megszületett a baba, egy kis batyut készítettek számára a női hozzátartozók, ami tartalmazott sót, fokhagymát és egy kis kenyérdarabkát, hogy távol tartsák tőle a rossz szellemeket. Ennek a batyunak mindig a baba mellett kellett lennie.

Védekezés a rossz szellemek ellen: Naplemente előtt a kimosott gyerekruhát mindig be kellett szedni az udvarról, mert rossz szellemek telepedtek volna rá. Fürdetéskor a teknő négy sarkába hat héten keresztül hamut tettek. A gyerek fürdetése után először az apa lábat mosott ebben a vízben, ezzel biztosítva, hogy az apa erejét megkapja majd a gyerek is. A teknő négy sarkából összeszedett hamut a fürdető vízbe szórták, majd ezt a vizet megszürték egy pelenkán keresztül. Ebből lehetett megállapítani azt, hogy hány állat szőre jött ki a gyermek testéből.

„Kijön az állatszőr a gyerekből...” A hiedelmek szerint állatszőr úgy kerülhetett a gyermekbe, hogy akkor, amikor az anya még állapotos volt, vagy megrúgta az állatot, vagy átlépte. A gyerekágyas

asszony hat hétig nem mehetett a kútra, mert ezzel a víz minőségét megrontotta volna. Az újszülöttet mindenképp meg kellett keresztelni hat héten belül. A tehetősebb családoknál a keresztmama vette meg számára a keresztelő ruhát, leánygyermek esetén a fülbevalót. A keresztelő napján a keresztanya emelte föl a gyereket a helyéről, közben a gyermek helyére pénzt csúsztatott, hogy a gyermeket élete végéig gazdagság kísérje. Templomba menet gyalog tették meg az utat, ma már ez a hagyomány nem kötelező. A templomban egész idő alatt a keresztanya tartja a babát, de mindkét keresztszülő válaszol a pap kérdéseire, teszi fogadalmát (katolikus szertartás szerint). Hazafelé az első kocsmánál még ma is megállnak, általában pálinkát rendelnek, és a keresztanya ujját éppen csak belemártva az italba, végighúzza a baba száján. Hazaérve a keresztanya leteszi a gyermeket ugyanoda, ahonnan felvette, és a család étellel, itallal, tánccal ünnepli meg a baba érkezését.

Házasság

A roma házassági hagyományokban erősen dominálnak a hindu esküvői szokások, de megtalálhatóak a zsidó gyökerek is. Az egyes népcsoportok esküvői hagyományait természetesen befolyásolják a helyi szokások is. Cigány körökben az esküvő kiemelten fontos családi esemény, ilyenkor van együtt az egész klán, aminek a romák zárt, összetartó közösségében kiemelt jelentősége van. Így ha valamin biztos nem spórol a család, akkor az a lakodalom.

Ha nem adják a lányt, akkor szöktetni kell!

A cigányok az udvarlásnak sosem tulajdonítottak különösebb jelentőséget, egyrészt a legtöbb közösségben a pár már ismeri egymást, másrészt a családnak igen nagy beleszólása van abba, hogy ki kit vesz el, mert a frigy elsősorban vagyoni alapon köttetik, a szerelmi házasság nagyon ritka. A romáknál házasodásnak két elfogadott útja van, a kikérés és a szöktetés. A hagyományok szerint a vőlegénynek a lány kezét az apjától, vagy egy idősebb fiú testvérétől kell megkérni, de fontos a leendő menyasszony beleegyezése is. Ha azonban a család valamilyen kifogással élt a kérő ellen, akkor a fiú megszöktetheti a lányt. Ilyenkor a fiú saját szüleihez viszi jelöltjét, a családok pedig az első ünnep alkalmával megbékülnek egymással, és utólag jóváhagyják a frigyét. Mivel szöktetés esetén a nagy kiadásokkal járó lakodalom elmarad, így takarékosági okokból is sok cigány választja ezt a megoldást.

Halál

A hagyományos cigány kultúrában különös fontossággal bírnak a temetkezési szokások, illetve a halállal és a halottakkal kapcsolatos hiedelmek. Hiedelemrendszerük és hitviláguk merőben eltér a magyar hagyományoktól, ezek közösség összetartó ereje pedig nem lebecsülendő a mai kultúradeficittel rendelkező világban. A cigányság temetkezési szokásai vallásonként eltérőek, azonban főbb vonásaikban megegyeznek. A halállal és a temetéssel kapcsolatos minden szokás hiedelemvilágukból ered, amelyeket a halállal kapcsolatos félelmek alakították ki és alapját a halottakhoz való hozzáállásuk adja. A hitük szerint a halott ember lelke valamiképpen kapcsolatban marad az élőkkel, segítség vagy ártás miatt. Gyakran maguk a családok is hosszú időn át változatlanul élőként tekintenek az elhunyra, aki így nem tud a túlvilágon megnyugvást találni. Így a halott lelkének érdekében fontosnak tartják, hogy a hozzátartozók megfelelő módon elbúcsúztassák az elhunytat. A halál bekövetkeztekor a halottat sós vízzel mossák meg, ami tisztító erővel bír. Hitük szerint az elhunyt lelke is vissza-visszatér a testbe, ezért a halott arcát kendővel takarták le, aminek a száj feletti részét kivágták, hogy szabadon járjálhasson a lélek. Mivel féltek ezektől a szellemektől, mindent megtettek annak érdekében, hogy az elhunyt lelke megnyugvást találjon. A tragédia bekövetkeztétől a temetés napjáig gyertyát égetnek, ezzel világosságot

biztosítva a halott számára a túlvilágon. Eltérő hosszúsággal tartják meg a virrasztást: az eredeti hagyomány szerint a halottat saját ágyában ravatalozzák fel és három napon át virrasztanak mellette. A beás cigányok, mivel félnek a halottaktól, nem a háznál szokták felravatalozni az elhunytat. A vendégek az udvaron gyűlnek össze, a házba csak a legszűkebb család megy be. A legtöbb közösségben a nők és a férfiak külön virrasztanak. Az egybegyűltek nép, félnépi és egyházi vallásos énekeket énekelnek. Az oláh cigányok körében tilos a virrasztáson és a temetésen az éneklés, így a temetésen is felkérnek másik közösségbe tartozó asszonyokat, hogy énekeljenek helyettük. Mindemellett beszélgetések is zajlanak, amelyek egyes közösségekben kizárólag az elhalálozottról szólhatnak, csupa pozitív emléket hoznak fel vele kapcsolatban, míg más közösségekben szigorúan tilos a halott személyét megemlíteni.

Maga a temetés is közösségi rítus, a család, a rokonok és ismerősök részvételével. A temetési menetet a háztól muzsika kíséri egészen a temetőig, útba ejtve az elhunyt legkedvesebb helyeit. A szertartást hangos jajgatás és felfokozott gesztusok kísérik, ami szintén a rítus része, a gyász megmutatásának rituális formája. A halott mellé temetik annak kedvenc tárgyait, ékszereit, valamint ételt és italt is. A temetést követően a muzsikus cigányok misét is szoktak tartatni, azonban ezt például az oláh cigányok a hathetes gyász után teszik csak meg. A halotti toron a szűk család mellett a rokonok és az ismerősök is részt vesznek. A temetés után hathetes szigorú gyászdíószak (pomána) következik, illetve van egy hosszabb, de már engedékenyebb egyéves gyászdíószak is. A hathetes gyászdíószak alatt a férfiak nem borotválkozhatnak, nem fogyaszthatnak alkoholt, nem zenélhetnek, és többnyire feketében kell járniuk. A pománát a szélesebb család is megtartja, míg az egyéves gyászt főleg a szűkebb család nőtagjai. A gyászdíószakok végét gyásztöréssel jelzik, amit egy táncos-zenés lakoma jelez. Sokkal nagyobb jelentősége van a halottak emléke ápolásának is. A hozzátartozók számára fontos, hogy a sírt megfelelően gondozzák, rendszeresen friss virágot tegyenek rá. Nagyobb egyházi ünnepekkor, halottak napján, az elhunyt születésnapján és névnapján, valamint a halál évfordulóján külön figyelmet fordítanak a sír feldíószítésére, illetve ételt-italt is visznek ki a temetőbe, amit a halott számára a sírra helyeznek. A sírhoz kiérve mindig köszöntik a halottat, gyakran meg is csókolják a fejfát.

6. Indoklás az értéktárba történő felvétel mellett:

A dobozi cigány kisebbség hagyománya és szokásainak megőrzése, identitásuk erősítése közös célunk. Dobozon a lakosság 10-12 % cigánynak vallja magát. Az idősebb korosztály által még megőrzött szokások ápolása, fenntartása a felnövekvő generáció kiemelt feladata.

A dobozi cigányság néprajzának helyi értéktárba történő felvétele településünk demográfiai és kulturális szempontjából indokolt.